

פסיקה אישית - האם ביכולתנו?

אמת שרמב"ם הספרד"י עשה חיבור נאה מכל אשר היה לפניו בעניין זה, שהוא מסודר בהלכותיו ובפסקיו ובקוצר הסיפור, וכולל כל התורה עם סדריו, נהוג ואינו נהוג, לא יש דבר שהניח מלהעלות על הספר. ובאמת לפי דעתו ושכלו כתב כל התורה, כאילו קיבל משה מפי הגבורה, הל"מ מבלי ראייה ברורה, ומכל מקום הוא אינו מקובל בשכל הנקנה, אחר שאינו ידוע מקורו, ובאמת כתב עליו ר"מ מקוצי, שהוא כחלום בלא פתרון בעניין זה...

ונחזור לראשונות, לתלמוד אשר אנו עוסקין בו ומימיו אנו שותים. לולי חכמי הצרפתים בעל התוס' שעשאהו ככדור אחד, ועליהן נאמר דברי חכמים כדרכנות, והפכוהו וגלגלוהו ממקום למקום... וכל החלומות יתפשרו...

והנה כת אחרת, הרמב"ן והרמ"ה והר"ז והרשב"א ואיש קדוש ר' יונה ותלמידיו... ר' אשר, למדו היטב ודרשו וחקרו ובנו את יסודם על דברי הר"ף, אשר בירר התלמוד וניפהו ב"ג נפות, ועל דברי התוס' הצרפתים, ומשניהם הוציאו לאור כל תעלומות...

הספר"די אומר, לעולם צדקו דברי המחברים אם הוא מן הספרד"ים, ובפרט דברי הרמב"ם...

מצאתי בתשובות הרא"ש, שכתב שהאיש רמב"ן גדול היה מאוד בכל החכמות. אכן כשהוא חולק עם ר"ת ור"י, שלא לשמוע אליו, אלא לילך אחר בעלי התוספות, כי קבלה בידו שר"ת ור"י הצרפתים היו גדולים בחכמה ובמניין יותר מן הרמב"ן...

ובגלל הדבר לא יכולתי להתאפק ולמשול ברוחי מלעשות ספר וחיבור... ושמתי לבי לתור בחכמה ולחקור אחר שורש העניין, והעבודה שלפעמים שבוע אחד ישבתי משתומם בדמין השכר, עד שיגעתי ומצאתי שורש העניין... וזו היא שיטתי להביא כל הדיעות... ולא נשאתי פנים לשום אחד מהם או לבטל דעת האחרונים... ובכמה מקומות שגו מבלי עיון שכלם הזך, וכאשר חנני א-לקים ויש לי כל, ברוך המקום ברוב חסדו, ירדתי לעומקה של הלכה... וכתבתי הכל בביאור יפה ובראיות מופתיים, אף שהדור שלפנינו לעת ההיא, מרוב חלשות ורפיון ידים, אין יכולת בשכלו להשיג שגדול אחד מן המחברים יטעה בדמיונו, וסוברים מה שכתוב בכתב ישן אין להרהר אחריו, ואין נותנין לבם אלא לסתור דברי חבריהם... אבל האמונה באמונת שמים, שהוכחתי כמה פעמים, בפרט מן הפוסקים האחרונים, שטעו בכמה מקומות מן התלמוד, כאחד התלמידים הטועים, ובעיון הלכה.

...נמצא שמי שיהיה ספר זה לפניו, יהיו סדורים לפניו דברי התלמוד עם פרש"י והתוספות והר"ן ופסקי הר"ף והרא"ש והמרדכי והרמב"ם והגהותיו ומגיד משנה ורבינו ירוחם וספר התרומה ושיבולי הלקט והרוקח ושערי דורא וספר התשב"ץ וספר העיטור ונ"י וסמ"ג וסמ"ק ואורחות חיים ותורת הבית והגהות אשר"י וספר המנהיג והאגור וספר בעלי הנפש לראב"ד ותשובות הרא"ש והרשב"א...

ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות, כי זהו התכלית להיות לנו תורת אחת ומשפט אחד. וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות, הנה התוספות וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחד מהדיעות, ומי אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי אל להכריע ביניהם על פי טענות וראיות לסתור מה שביררו הם או להכריע במה שלא הכריעו הם, כי בעוונותינו הרבים קצר מצע שכלנו להבין דבריהם, כל שכן להתחכם עליהם ולא עוד אלא שאפילו היה אפשר לנו לדרוך דרך זה, לא היה ראוי להחזיק בה, לפי שהוא דרך ארוכה ביותר.

ולכן הסכמתי בדעתי, כי להיות שלושת עמודי ההוראה אשר הבית, בית ישראל, נשען עליהם בהוראותיהם, הלא המה הר"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל, אמרתי אל לבי, שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת, נפסקו הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמים ישראל או רובם חולקים על הדעת ההוא, ולכן פשט המנהג בהיפך.

ומקום שאחד מן הג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא, והשני עמודין הנשארים חולקין בדבר, הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו, אל מקום אשר יהיה שמה הרוח, רוח א-להי"ן קדישין ללכת - נלך, כי אל הדעת אשר יטו רובן, כן נפסקו הלכה.

ב הקדמת ים של שלמה, חולין

א הקדמת הבית יוסף או"ח

❶ חידושי הרמב"ן מסכת סנהדרין דף לב עמוד א

מיהו בפרק קמא דיבמות ("ד) גבי מחלוקת דבית שמאי ובית הלל אמרינן כגון דב"ה רובא מאן דאמר לא עשו ב"ש כדבריהם דהא ב"ה רובא ומאן דאמר עשו כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו הכא ב"ש מחדדי טפי... ויש לומר התם לא יושבין בדין הם והשואל עושה כרצון עצמו לפי שלבו נוטה אחר חכמה, אבל סנהדרין כולן צריכין לדון וראוי היה שיסכימו כולן לאותו דעת אלא דרחמנא אמר אחרי רבים להטות... אבל אם אי אפשר לברר עושין כדברי המרובין כמו שעשו במחלוקתן של ר' אליעזר ור' מאיר כדפרישית.

❷ חזון איש, כלאיים א', מכתב ראשון

ידוע כי אין כוח רוב אלא במושב בית דין, אבל חכמים החולקים שהיו בדורות חלוקות... אין נפקותא בין רוב למיעוט... ומלבד שאין כאן כוח רוב בעצם, אין הרוב ידוע כי הרבה חכמים היו שלא באו דבריהם על הספר...

❸ שו"ת שאילת יעבץ, חלק א', ע"ה

אחרי שהמאורות הגדולים השנים. אשר היו לנו לעינים, המה בעלי הש"ע והמפה אשר קבעו מסמרות בהוראה זו ביטלו דעת היחיד, אינני צריך להוסיף על דבריהם. כי מי יבוא אחריהם... שנזוז מפסק הש"ע שהוא תורה קבועה לכל ישראל ...

❹ רא"ש מסכת סנהדרין פרק ד סימן ו

והראב"ד כתב... וקרוב אני לומר שאפילו אם היה חולק על פסק הגאון מטעם שנראה לו לפי דעתו שלא כדעת הגאון ולא כפירושו גם זה טועה בדבר משנה. שאין לנו עתה לחלוק על דברי גאון מראיית דעתנו לפרש הענין בדרך אחר כדי שישתנה הדין מדברי הגאון אם לא בקושיא מפורסמת. וזהו דבר שאין נמצא עכ"ל.

ואני אומר ודאי כל מי שטעה בפיסקי הגאונים ז"ל... טועה בדבר משנה הוא. ולא מבעיא טועה בפיסקי הגאונים אלא אפילו חכמים שבכל דור ודור שאחריהם... אבל אם לא ישרו בעיניו דבריהם ומביא ראיות לדבריו המוקבלים לאנשי דורו. יפתח בדורו כשמואל בדורו. אין לך אלא שופט אשר יהיה בימים ההם ויכול לסתור דבריהם... והיכא שנחלקו שני גדולים בפסק הלכה לא יאמר הדין אפסוק כמי שארצה ואם עשה כן זהו דין שקר. אבל אם חכם גדול הוא גמיר וסביר ויודע להכריע כדברי האחד בראיות ברורות ונכוחות הרשות בידו.

❺ רמ"א, חושן משפט, כ"ה, ב

ולא יאמר האדם: אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר, אלא אם הוא חכם גדול ויודע להכריע בראיות, הרשות בידו.

❻ פרי חדש אורח חיים סימן תצו סעיף יא

אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות ויעשה על פי סברתו בין לקולא בין לחומר' ואף כנגד הוראת רבו יכול להורות... וזה יתכן בדורינו זה לחד בדרא אם יהי' רב מפורסם.

❼ רמ"א, חושן משפט, כ"ה, א

"א דאם נראה לדיין ולבני דורו מכח ראיות מוכרחות שאין הדין כמו שהוזכר בפוסקים, יכול לחלוק עליו, מאחר שאינו נזכר בגמרא (טור בשם הרא"ש). מכל מקום אין להקל בדבר שהחמירו בו החבורים שנתפשטו ברוב ישראל

❽ גיטין דף לז עמוד א

אתא ר' אסי לקמיה דר' יוחנן, א"ל: משמט או אינו משמט? אמר ליה: משמט, והא מר הוא דאמר אינו משמט: א"ל: וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה?

❾ מהרש"א (סוטה כב.).

ובדורות הללו, אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע והרי הם אין יודעין טעם העניין של כל דבר, אם לא ידקדקו מתחילה בדבר מתוך התלמוד... טעות נפל בהוראותם....

רא"ש מסכת סנהדרין פרק ד סימן ו

והראב"ד כתב על דברי בעל המאור דאמת אמר החכם שאם טעה בפיסקי הגאונים שלא שמע דבריהם ואילו שמע היה חוזר בו באמת ובברור זהו טועה בדבר משנה. וקרוב אני לומר שאפילו אם היה חולק על פסק הגאון מטעם שנראה לו לפי דעתו שלא כדעת הגאון ולא כפירושו גם זה טועה בדבר משנה. שאין לנו עתה לחלוק על דברי גאון מראיית דעתנו לפרש הענין בדרך אחר כדי שישתנה הדין מדברי הגאון אם לא בקושיא מפורסמת. וזהו דבר שאין נמצא עכ"ל. ואני אומר ודאי כל מי שטעה בפיסקי הגאונים ז"ל שלא שמע דבריהם וכשנאמר לו פסק הגאונים ישרו בעיניו טועה בדבר משנה הוא. ולא מבעיא טועה בפיסקי הגאונים אלא אפילו חכמים שבכל דור ודור שאחריהם לאו קטלי קני באגמא הן ואם פסק הדין שלא כדבריהם וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה טועה בדבר משנה הוא וחוזר. אבל אם לא ישרו בעיניו דבריהם ומביא ראיות לדבריו המוקבלים לאנשי דורו. יפתח בדורו כשמואל בדורו. אין לך אלא שופט אשר יהיה בימים ההם ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס שסדר רב אשי ורבינא אדם יכול לסתור ולבנות אפילו לחלוק על דברי הגאונים והיינו דא"ל רב הונא לרב ששת אפילו בדיך ודידי וא"ל אטו קטלי קני באגמא און כלומר אם חדשנו דבר מדעתנו שלא נמצא לא במשנה ולא בגמרא ודיין שלא ידע דברינו ופסק בענין אחר וכששמע הדברים ישרו בעיניו כטועה בדבר משנה הוא וחוזר. אבל הדיין ההוא פשיטא שיש לחלוק על דבריהם דאמוראים האחרונים פעמים חולקין על הראשונים ואדרבה אנו תופסין דברי האחרונים עיקר כיון שידעו סברת הראשונים וסברתם והכריעו בין אלו הסברות ועמדו על עיקרו של דבר וכיוצא בזה מצינו אין למדין הלכה מפי הש"ס אלא מדברי האמוראים אנו למדין פסקי הלכות. אע"פ שהתנאים היו גדולים יותר מהאמוראים. והיכא שנחלקו שני גדולים בפסק הלכה לא יאמר הדיין אפסוק כמי שארצה ואם עשה כן זהו דין שקר. אבל אם חכם גדול הוא גמיר וסביר ויודע להכריע כדברי האחד בראיות ברורות ונכוחות הרשות בידו.

רמ"א, חושן משפט סימן כה סעיף ב

ולא יאמר האדם: אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר, אלא אם הוא חכם גדול ויודע להכריע בראיות, הרשות בידו.

גיטין דף לז עמוד א

אתא ר' אסי לקמיה דר' יוחנן, א"ל: משמט או אינו משמט? אמר ליה: משמט, והאמר הוא דאמר אינו משמט: א"ל: וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה?

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עה

אחרי שהמאורות הגדולים השנים. אשר היו לנו לעינים, המה בעלי הש"ע והמפה אשר קבעו מסמרות בהורא' זו ביטלו דעת היחיד, אינני צריך להוסיף על דבריהם. כי מי יבוא אחריהם. ושוב אין אחריות שאר האחרונים ז"ל עלינו, באשר לא הביאו שום ראייה מכרחת לדעתם (ורק הן העידו על מנהג ההמון הרע. וויתרו להם בעין יפה) שנזוז מפסק הש"ע שהוא תורה קבועה לכל ישראל ...

מהרש"א (סוטה כב.):

ובדורות הללו, אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע והרי הם אין יודעין טעם העניין של כל דבר, אם לא ידקדקו מתחילה בדבר מתוך התלמוד... טעות נפל בהוראותם....

...נמצא שמי שיהיה ספר זה לפניו, יהיו סדורים לפניו דברי התלמוד עם פרש"י והתוספות והר"ן ופסקי הרי"ף והרא"ש והמרדכי והרמב"ם והגהותיו ומגיד משנה ורבינו ירוחם וספר התרומה ושיבולי הלקט והרוקח ושערי דורא וספר התשב"ץ וספר העיטור ונ"י וסמ"ג וסמ"ק ואורחות חיים ותורת הבית והגהות אשר"י וספר המנהיג והאגור וספר בעלי הנפש לראב"ד ותשובות הרא"ש והרשב"א...

ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות, כי זהו התכלית להיות לנו תורת אחת ומשפט אחד. וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות, הנה התוספות וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחד מהדיעות, ומי אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי אל להכריע ביניהם על פי טענות וראיות לסתור מה שביררו הם או להכריע במה שלא הכריעו הם, כי בעוונותינו הרבים קצר מצע שכלנו להבין דבריהם, כל שכן להתחכם עליהם ולא עוד אלא שאפילו היה אפשר לנו לדרוך דרך זה, לא היה ראוי להחזיק בה, לפי שהוא דרך ארוכה ביותר.

ולכן הסכמתי בדעתי, כי להיות שלושת עמודי ההוראה אשר הבית, בית ישראל, נשען עליהם בהוראותיהם, הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל, אמרתי אל לבי, שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת, נפסקו הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמים ישראל או רובם חולקים על הדעת ההוא, ולכן פשט המנהג בהיפך.

ומקום שאחד מן הג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא, והשני עמודין הנשארין חולקין בדבר, הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו, אל מקום אשר יהיה שמה הרוח רוח א-להי"ן קדישין ללכת – נלך, כי אל הדעת אשר יטו רובן, כן נפסוק הלכה.

אמת שרמב"ם הספרד"י עשה חיבור נאה מכל אשר היה לפניו בעניין זה, שהוא מסודר בהלכותיו ובפסקיו ובקוצר הסיפור, וכולל כל התורה עם סדריו, נהוג ואינו נהוג, לא יש דבר שהניח מלהעלות על הספר. ובאמת לפי דעתו ושכלו כתב כל התורה, כאילו קיבל משה מפי הגבורה, הל"מ מבלי ראייה ברורה, ומכל מקום הוא אינו מקובל בשכל הנקנה, אחר שאינו ידוע מקורו, ובאמת כתב עליו ר"מ מקוצי, שהוא כחלום בלא פתרון בעניין זה...

ונחזור לראשונות, לתלמוד אשר אנו עוסקין בו ומימיו אנו שותים. לולי חכמי הצרפתים בעל התוס' שעשאהו ככדור אחד, ועליהן נאמר דברי חכמים כדרבנות, והפכוהו וגלגלוהו ממקום למקום... וכל החלומות יתפשרו...

והנה כת אחרת, הרמב"ן והרמ"ה והר"ז והרשב"א ואיש קדוש ר' יונה ותלמידיו... ר' אשר, למדו היטב ודרשו וחקרו ובנו את יסודם על דברי הרי"ף, אשר בירר התלמוד וניפהו ב"ג נפות, ועל דברי התוס' הצרפתים, ומשניהם הוציאו לאור כל תעלומות...

הספר"די אומר, לעולם צדקו דברי המחברים אם הוא מן הבספרד"ים, ובפרט דברי הרמב"ם... מצאתי בתשובות הרא"ש, שכתב שהאיש רמב"ן גדול היה מאוד בכל החכמות. אכן כשהוא חולק עם ר"ת ור"י, שלא לשמוע אליו, אלא לילך אחר בעלי התוספות, כי קבלה בידו שר"ת ור"י הצרפתים היו גדולים בחכמה ובמניין יותר מן הרמב"ן...

ובגלל הדבר לא יכולתי להתאפק ולמשול ברוחי מלעשות ספר וחיבור... ושמתי לבי לתור בחכמה ולחקור אחר שורש העניין, והעבודה שלפעמים שבוע אחד ישבתי משתומם בדמין השכר, עד שיגעתי ומצאתי שורש העניין... וזו היא שיטתי להביא כל הדיעות... ולא נשאתי פנים לשום אחד מהם או לבטל דעת האחרונים... ובכמה מקומות שגו מבלי עיון שכלם הזך, וכאשר חנני א-לקים ויש לי כל, ברוך המקום ברוב חסדו, ירדתי לעומקה של הלכה... וכתבתי הכל בביאור יפה ובראיות מופתיים, אף שהדור שלפנינו לעת ההיא, מרוב חלשות ורפיון ידים, אין יכולת בשכלו להשיג שגדול אחד מן המחברים יטעה בדמיונו, וסוברים מה שכתוב בכתב ישן אין להרהר אחריו, ואין נותנין לבם אלא לסתור דברי חבריהם... אבל האמונה באמונת שמים, שהוכחתי כמה פעמים, בפרט מן הפוסקים האחרונים, שטעו בכמה מקומות מן התלמוד, כאחד התלמידים הטועים, ובעיון הלכה.

על כן שמתי פני כחלמיש, לאמור עליהם... לא אאמין לשום אחד מן המחברים יותר מחביריו... מכל מקום התלמוד היא המכריע, וראיות ברורות יתנו עידיהן ויצדקו...

